

A. Roland Holstlezing 2021

Als ik jou nooit had ontmoet

Op 29 mei 2021 gaf Thomas Möhlmann in de Ruïnekerk in Bergen (NH) een lezing bij de uitreiking van de driejaarlijkse A. Roland Holst Prijs aan Saskia de Jong. De woorden van een eerdere laureaat indachtig, probeert hij na te gaan waardoor hij zelf dichter werd en waarom hij dat bleef.

Thomas Möhlmann

Voor ik vandaag mijn verhaal tegen u afsteek, zou ik graag Saskia de Jong willen feliciteren. Niet alleen vanwege de gelegenheid die ons nu –fysiek of digitaal- ceremonieel bijeenbrengt, maar vooral met het weerbarstige en weerspannige oeuvre dat zij tot nu toe samenbracht. Met de compromisloze houding die ze zich als dichter permitteert, met het avontuur waarop ze zichzelf en haar lezers daardoor per bundel, per gedicht, per dichtregel stuurt. Met het feit dat ze *poëzie* kan schrijven, en niet nalaat dat te doen.

‘Had je maar nooit een gedicht gezien’ besloot een eerdere Roland Holst laureaat het openingsgedicht van de laatste bundel die hij bij leven zou schrijven. Ik moest de laatste tijd geregeld aan die regels denken, toen ik mijn woorden voor u bijeenzocht en tegelijkertijd bezig was de drukproeven te checken voor mijn eigen nieuwe bundel.

Drukproeven checken. Voor veel dichters een goed moment om de godganse poëzie te vervloeken. Al geloof ik dat Menno Wigmans verzuchting, ‘Had je maar nooit een gedicht gezien’, eigenlijk helemaal geen vervloeking is. Misschien niet eens een verzuchting. Simpelweg een vaststelling eerder: je hebt namelijk wél een gedicht gezien. Niks aan te doen, je hebt van de vrucht gegeten.

Zoals mijn zachtmoedige opa graag en nogal vaak placht te zeggen: ‘Te laat te laat zei Winnetou, het zaad is reeds naar binnen toe’. Zalig de onwetenden, maar helaas: je hebt geproefd en nu weet je. Rutger Kopland benijdde een half oeuvre lang de gezegende onwetendheid van het vee, van de paarden en de koeien, maar ja: zij konden zijn wetendheid niet bezingen en hij hun onwetendheid wél. Hij was een dichter, en zij waren dat niet. Verschil moet er zijn.

Ik werd een dichter doordat op de lagere school vertaalster Thera Coppens langskwam om de vertalingen voor te lezen die ze samen met Hans Dorrestijn en Willem Wilmink had gemaakt van de gedichten van Shel Silverstein. Ik werd dichter doordat een liefje van mijn moeder haar vlak

voor de scheiding van mijn ouders de bloemlezing *Ooitgedicht*, samengesteld door Willem van Toorn, cadeau deed, en ik die bundel jatte om hem pas een jaar of vijftien later terug te geven. Doordat daar gedichten in stonden, vertaald door Jana Beranová, van de mij geheel onbekende Vasko Popa uit het verre Joegoslavië. Die bleek gedichten te kunnen schrijven waarin kinderlijk eenvoudige spelinstructies zich konden oprekken tot levenslessen:

Spelen: Verleidersspel

*De een streelt de stoelpoot
Tot de stoel zich verroert
En liefgebaart met zijn poot*

*De ander kust het sleutelgat
Kust het als waanzinnig
Tot het sleutelgat hem terugkust*

*Een derde staat terzijde
Staart het tweetal aan
Schudt zijn hoofd en schudt*

Tot het hoofd erafvalt.

Ik werd dichter doordat ik geen muziekinstrument kon bespelen en dus steeds eindigde als zanger van de band. En dus geacht werd om toen we eenmaal door onze covers heen waren met nieuwe liedteksten te komen. Ik werd dichter doordat de bassiste, de drummer én de gitarist er de brui aan gaven en ik daar in mijn eentje maar op het podium bleef staan. Ik werd dichter doordat mijn leraar Nederlands hardop Nijhoff, Roland Holst, Vasalis en Herzberg voorlas in de klas. Doordat ik na de middelbare school Planologie ging studeren en mijn geest voelde doven. Doordat ik dankzij een studieoverstap naar Nederlands Nijhoff herontdekte. En misschien ook wel een beetje door de Wet die dichter Frank Koenegracht bedacht en naar zichzelf vernoemde, die stelt dat elke dichter begint te schrijven om het hart van een meisje te veroveren.

Tussenstand: de dichter is geen koe, soms is diefstal vruchtbaar en goede docenten zijn van levensbelang.

Afspraak

*We maakten een afspraak
waaruit miljoenen afspraken groeiden*

*iemand wees naar een steen en zei steen
iemand velde een boom en zei hout*

*de afspraken spoelden over de wereld
en plantten zich onophoudelijk voort
sponnen ons in een wereld van afspraken in*

*iemand wees naar het vuur en zei vuur
iemand bakte een dier en zei vlees*

*de afspraken spoelden over de wereld
plantten zich onophoudelijk voort, sponnen
ons in een wereld van afspraken in*

*iemand wees naar de sterren en zei
ik zal voor altijd bij je blijven.*

Dit gedicht schreef ik naar aanleiding van een lezing van de Engelse schrijver en essayist Tim Parks. Hij had zich in die lezing afgevraagd welke macht zorgvuldig gerangschikte woorden nu precies konden hebben, en tot waar die macht precies reikte. Als ik het me goed herinner, vroeg hij zich dit vooral af omdat hij een tijdje nauwelijks fysiek had kunnen bewegen. De vraag werd daar nogal prangend van: als mijn lichaam niet meer tot beweging in staat is, hoeveel beweging kan ik dan nog teweeg brengen met mijn woorden alleen? Waar liggen de grenzen van wat taal vermag?

Als schrijver sta je als het goed is zo lang mogelijk, ik bedoel daarmee: zo lang als je lichaam het je toestaat, met alles wat tot je instrumentarium behoort, ik bedoel daarmee: met je woorden, tegenover de gigantische, gapende, ons en alles omringende werkelijkheid. Als David tegenover Goliath. Als Joris tegenover de draak. Als Greta Thunberg tegenover de klimaatcrisis.

Als de enige die een vorm kan geven aan wat er naast de voorspelbare uitslag nog meer mogelijk zou kunnen zijn. Als we afspreken dat een steen een steen heet, kunnen we verder. Als we het vuur het vuur noemen, weten we waar we aan toe zijn. Dat is de *kracht* van taal, of zo u wilt: wat proza vermag.

Maar pas als we in de sterren een eeuwige liefde durven te lezen, rekken we op wat mogelijk is, breiden we de reikwijdte van zorgvuldig gerangschikte woorden uit. Dat is de *macht* van taal. Of zo u wilt: wat poëzie vermag.

Door te leven leer je steeds meer passen en patronen kennen, waar je gaandeweg meer en meer op leert te vertrouwen. In veel gevallen tot je in een beproefde groef belandt die je in staat stelt je levenslied netjes uit te zingen tot het einde. Terwijl als je schrijft elk woord toch weer een eerste is, telkens een stap in het vooralsnog ongewisse. Een stap die je hooguit leert dat er niets bekends hoeft te zijn waarop je kunt vertrouwen.

Oude boxer

*Zeult zich als een veel te vol
gepakte koffer de salonkamer in,
kwispelt koket met zijn vleeskroket,
draait om zijn as
en nog een keer,
gaat liggen op de smyrna –*

*en een jaar of dertig later
weet ik niet waar ik hem zag
op welke visite, bij wie,
alleen dat hij me aankeek
tot ik dacht: ik had hem makkelijk
kunnen zijn, en niet alleen
hem, dat kleed ook,
die clubfauteuil,
dat teakhouten buffet...*

Om het soms plotseling uitklappen van het denkbare mogelijke dat Erik Menkveld hier heeft beschreven, gaat het me geloof ik vooral. De sensatie die je tijdens het schrijfproces kan overvallen, maar ook bij het lezen van echt goede poëzie. Je realiseert je ineens dat je in plaats van je huidige manifestatie ook prima een hond had kunnen zijn, en nu we toch bezig zijn eigenlijk ook best een kleed of een meubelstuk of wie weet wat nog meer.

Gedichten werken ten opzichte van de werkelijkheid als mogelijkhedenmachines. Voor wie ze zit te schrijven even goed als voor wie ze leest. (Want eigenlijk zijn dat vergelijkbare activiteiten: ze berusten beide op vergaren; elke keuze die tijdens het schrijven gemaakt wordt, berust op interpretatie, net als tijdens het lezen.)

Zoals beeldende kunst méér kan tonen dan je wist dat je zien kon, zoals dans oprekt wat je fysiek mogelijk acht, muziek je het onbekende kan laten horen, zo vouwt poëzie in woorden de wereld van het voorstelbare in je hoofd open. Van wat je voor je kunt zien en kunt bedenken. Je bent geboren met je lijf, met je zintuigen en je hersenen, en op verschillende manier kunnen deze kunstvormen je helpen te ontdekken wat daarmee nog méér mogelijk is.

Ik kan me in alle ernst, in elk geval voor mezelf, geen bezigheid voorstellen die zinvoller is, die in de buurt komt van het uitdrukken van dankbaarheid voor het simpele en miraculeuze gegeven geboren te zijn en te leven, dan deze ontdekkingstocht telkens opnieuw te ondernemen.

Om op je levenswandel zoiets te doen als wat een verkeersbord doet dat in een gedicht van K. Michel belandde, waarvan 'twee forse bazige pijlen' twee kanten op wijzen:

*onder die naar links
staat toutes directions
onder die naar rechts wijst
autres directions*

Een andere verkeerssituatie tot slot, uit mijn intussen verschenen nieuwe bundel, om Wigmans 'Had je maar nooit een gedicht gezien' aan te vullen:

*Denk je dat je me nog kent als ik
er niet meer ben, ja, denk je soms*

*als je navigatie je rechtdoor wijst als
je ademhaalt aan mij, ja ik ken je nog*

*en vergeet op tijd af te slaan, zal je altijd
herkennen en rondjes blijven rijden, had*

*je me liever nooit gekend, ik had liever
nooit geweten hoe zoet het is je te kennen*

*ik zou met droge lippen en zonder dorst
hebben geslapen, altijd op tijd de rotonde*

verlaten als ik jou nooit had ontmoet.

[IN APART KADER ONDERAAN:]

Het A. Roland Holstfonds werd in 1958 opgericht met het doel kunstenaars en schrijvers in Bergen en omgeving te steunen. De dichter zelf werd bestuurslid voor het leven. Sinds 1986 wordt eens in de drie jaar de A. Roland Holst Prijs voor poëzie uitgereikt, een landelijke oevreprijs. Dit jaar is de A. Roland Holst Prijs toegekend aan Saskia de Jong, die aldus de jury 'werkt aan een activerend en inspirerend oeuvre'. Naast het stipendium van € 10.000,- ontvangt de winnares een bronzen penning, vervaardigd door kunstenaar Geer Roobeek.

Sinds 1994 wordt tijdens de driejaarlijkse prijsuitreiking ook de A. Roland Holstlezing voor poëzie gehouden, waarvoor een dichter wordt gevraagd vrijuit zijn gedachten over de dichtkunst te formuleren. De hier opgenomen lezing van Thomas Möhlmann is daarvan de weerslag.